

Cover Page



Universiteit Leiden



The handle <http://hdl.handle.net/1887/66713> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Dirks, E.

Title: Psychosocial functioning in toddlers with moderate hearing loss : the importance of caregivers

Issue Date: 2018-10-31

CHAPTER 8

Nederlandse Samenvatting



In Nederland wordt ongeveer 1 op de 1000 kinderen geboren met een permanent bilateraal gehoorverlies, de helft van deze kinderen heeft een matig gehoorverlies (40-60 dB) (Zoutenbier et al., 2016). Kinderen met een matig gehoorverlies hebben moeite met het horen en/of verstaan van spraak op een normaal niveau van luidheid. Hoewel het dragen van hoortoestellen bijdraagt aan het spraakverstaan is dit in een rumoerige omgeving nog altijd lastig (McGreery & Walker, 2017). Deze beperkte toegang tot spraak en geluid heeft gevolgen voor de ontwikkeling van een kind.

De groep kinderen met een matig gehoorverlies is lange tijd een “vergeten groep” gebleken. In de literatuur werd tot voor kort weinig aandacht besteed aan deze kinderen en het meeste onderzoek richtte zich op dove kinderen (met of zonder cochleair implantaat (CI)). Ook binnen het zorgaanbod lag de focus op dove kinderen. Pas toen de toelatingscriteria tot zorg in 2008 werden verruimd, ontstond er oog voor het matig slechthorende kind. Met de toetreding van jonge kinderen met een matig gehoorverlies tot de vroegbehandeling ontstond al snel de vraag welk zorgaanbod deze kinderen nodig hadden. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, was in eerste instantie inzicht in de ontwikkeling van deze kinderen noodzakelijk. Dit promotieonderzoek had dan ook tot doel dit inzicht te verschaffen.

In **hoofdstuk 1** wordt een inleiding gegeven over kinderen met een matig gehoorverlies. Hierbij wordt het *Inconsistent Access*-model van Moeller en Tomblin (2015) besproken dat dient als theoretische basis voor de vraagstukken behandeld in dit proefschrift. Dit model veronderstelt dat kinderen met een matig gehoorverlies inconsistente toegang hebben tot linguïstische *input* en dat dit leidt tot een beperkte *uptake* van taal met negatieve gevolgen voor de taalontwikkeling van het kind. Factoren die van invloed zijn op deze linguïstische input zijn het tijdig en consistent dragen van hoortoestellen, gezinsfactoren en interventies.

Aan de hand van eerdere onderzoeken worden de invloeden van deze factoren uitgelegd. Naast de taalontwikkeling is ook de sociaal-emotionele ontwikkeling van een kind van groot belang voor maatschappelijk functioneren en welbevinden. In hoofdstuk 1 wordt dan ook voorgesteld om het model uit te breiden met sociaal-emotionele ervaringen en uitkomstmaten.

In **hoofdstuk 2** wordt het empathisch vermogen van matig slechthorende peuters beschreven. Het kunnen voelen en begrijpen van andermans emoties is belangrijk in de ontwikkeling van sociaal gedrag (Rieffe et al., 2017). Aan de hand van een oudervragenlijst en observaties werd het empathisch vermogen van matig slechthorende peuters vergeleken met dat van goedhorende peuters. Tijdens een testsituatie simuleerde een testleider drie verschillende emoties (blij, boos en verdrietig) en werden de empathische reacties van de peuters geobserveerd. Hierbij werd de mate waarin peuters geraakt werden door de emotie van de testleider, aandacht hadden voor de emotie en of er sprake

was van sociaal gedrag gescoord. Ook werd aan de hand van observaties nagegaan of zij de intenties van de testleider begrepen bij het uitvoeren van taakjes. Uit de resultaten blijkt dat matig slechthorende peuters mee kunnen voelen met een ander, maar minder in staat zijn de bedoelingen van een ander te begrijpen. Om succesvolle interacties met anderen aan te gaan is het begrijpen van andermans intenties cruciaal. De resultaten impliceren dan ook dat matig slechthorende peuters risico lopen op moeilijkheden in hun sociaal-emotionele ontwikkeling.

In **hoofdstuk 3** wordt onderzocht in hoeverre ouders van matig slechthorende peuters stress ervaren in de opvoeding van hun kinderen. Ouderlijke stress is gerelateerd aan negatieve ontwikkelingsuitkomsten bij kinderen zoals sociaal-emotionele problemen (Crnic, Gaze & Hoffman, 2005) en het is daarom van belang dit tijdig te signaleren. Aan de hand van vragenlijsten werd de mate van stress die ouders beleefden onderzocht en gerelateerd aan de taalvaardigheden en het sociaal-emotioneel functioneren van de kinderen. Daarnaast werd ook de mate van sociale steun die ouders ervaren in kaart gebracht en gerelateerd aan de stressbeleving. Eerder onderzoek heeft namelijk aangetoond dat sociale steun als een buffer kan dienen tegen stress (Hintermair, 2000).

Uit de resultaten blijkt dat ouders van matig slechthorende peuters in vergelijking met ouders van goedhorende peuters een vergelijkbare mate van stress beleven in de opvoeding. Voor beide groepen geldt dat een hogere mate van stress samenhangt met lagere taalbegripsvaardigheden, meer sociaal-emotionele problemen en minder sociale steun. Daarnaast blijken de ouders van matig slechthorende peuters minder sociale steun te ervaren dan de ouders van goedhorende kinderen. Professionals zouden ouders kunnen ondersteunen in het betrekken van hun sociale netwerk in de zorg rondom hun kind.

In **Hoofdstuk 4** staat de interactie tussen ouder en kind centraal en wordt onderzocht in welke mate deze interactie samenhangt met de taalvaardigheden van kinderen. Ouders hebben een cruciale invloed op de ontwikkeling van hun kind. Met name warm, affectief en betrokken ouderschap heeft een positief effect op deze ontwikkeling (Emde, 2000). Uit eerder onderzoek is gebleken dat ouders van dove kinderen met een CI minder sensitief zijn in de interactie met hun kinderen dan ouders van goedhorende kinderen en dat de mate van sensitiviteit een belangrijke voorspeller is voor de taalontwikkeling van deze kinderen (Quitnner et al., 2013). Daarnaast is aangetoond dat dove kinderen (met en zonder CI) en hun ouders minder succesvol zijn in het initiëren en in stand houden van gedeelde aandacht tijdens hun interacties (Barker et al., 2009; Cejas et al., 2014).

Om zicht te krijgen op de ouder-kindinteracties van matig slechthorende peuters werden zij geobserveerd tijdens een vrije spelsituatie in hun thuisomgeving. De mate waarin zowel de ouder als het kind emotioneel beschikbaar was voor de ander werd gecodeerd. Daarnaast werd het tot stand komen en behouden van gedeelde aandacht tussen ouder en kind gecodeerd. De resultaten laten zien dat er geen verschillen zijn in de ouder-

kindinteracties van slechthorende peuters en goedhorende peuters wat betreft de emotionele beschikbaarheid. Meer specifiek, ouders van matig slechthorende peuters tonen eenzelfde mate van sensitiviteit in de interacties als de ouders van goedhorende peuters. Echter, het tot stand komen van gedeelde aandacht en het vasthouden hiervan verloopt minder goed binnen de groep peuters met een matig gehoorverlies. De periodes van gedeelde aandacht zijn namelijk korter dan die van de goedhorende peuters.

Beide aspecten van de ouder-kindinteractie zijn gerelateerd aan de taalontwikkeling van de kinderen. Een hogere mate van emotionele beschikbaarheid en een langere periode van gedeelde aandacht hangt samen met betere taalvaardigheden. Gezien de relatie tussen de ouder-kindinteractie en de taalontwikkeling van een kind is het van belang dat professionals aandacht hebben voor deze interactie en ouders ondersteunen in hun interactievaardigheden.

Hoofdstuk 5 bouwt voort op de ouder-kindinteractie waarbij de focus ligt op het taalaanbod van ouders. De hoeveelheid woorden die een kind tot zich gericht krijgt, beïnvloedt zijn of haar taalontwikkeling (Hart & Risley, 1995). Hierbij geldt: hoe meer woorden, hoe beter. Echter, het is niet alleen de kwantiteit die ertoe doet, ook de kwaliteit van het taalaanbod is belangrijk (Ambrose et al., 2015). Zowel de kwantiteit als de kwaliteit van het taalaanbod van ouders is onderzocht. De resultaten laten zien dat ouders van matig slechthorende peuters net zoveel praten tegen hun kinderen als ouders van goedhorende peuters, maar de kwaliteit van dit aanbod is minder rijk. De ouders van matig slechthorende peuters gebruiken minder taaluitlokkende strategieën, zoals het stellen van open vragen. Ook gebruiken de ouders minder vaak woorden die betrekking hebben op gevoelens, verlangens en overtuigingen. Deze ‘mental state’-taal is belangrijk voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen (Moeller & Schick, 2006).

Het taalaanbod van ouders is ook gerelateerd aan de taalvaardigheden van de kinderen. Zowel de hoeveelheid woorden die ouders gebruiken als een rijker taalaanbod hangt positief samen met de taalvaardigheden van de kinderen. Deze samenhang is waarschijnlijk bi-directioneel; het taalaanbod van de ouder beïnvloedt het taalgebruik van het kind en vice versa zal het taalgebruik van het kind het aanbod van de ouder beïnvloeden.

Een manier om kinderen een rijke taal aan te bieden is door ze voor te lezen. In **hoofdstuk 6** is het effect van een interactieve voorleescursus op het voorleesgedrag van ouders van dove en slechthorende kinderen onderzocht. Voorlezen is belangrijk voor de latere taal- en leesvaardigheden van kinderen (Bus, van Ijzendoorn & Pellegrini, 1995; Mol, Bus, de Jong & Smeets, 2008) en dan met name een manier van voorlezen waarbij het kind actief betrokken wordt bij het verhaal. Het interactieve voorleesgedrag van ouders van dove en slechthorende peuters werd voorafgaand aan de cursus en na afloop gefilmd en gecodeerd. Hierbij werd onder andere gekeken naar het stellen van open vragen, het volgen van het kind en het verhaal relateren aan de beleavingswereld van het kind. Ouders laten na afloop

van de voorleescursus meer interactief voorleesgedrag dan vooraf, terwijl ouders die niet deelnamen aan de cursus deze verandering niet laten zien. Tot op heden zijn er weinig studies gedaan naar het effect van interventies op het gedrag van ouders van dove en slechthorende kinderen. Vanwege het positieve effect van de cursus op het voorleesgedrag van ouders wordt geadviseerd de cursus op te nemen in het behandelaanbod voor dove en slechthorende kinderen.

In het afsluitende **hoofdstuk 7** worden de belangrijkste resultaten uit de hoofdstukken twee tot en met zes op een rijtje gezet om een beeld te schetsen van de ontwikkeling van matig slechthorende peuters binnen de context van het gezin. Op basis van deze studies kan geconcludeerd worden dat er geen risicofactoren zijn in het affectieve domein; matig slechthorende peuters worden geraakt door de emoties van anderen en ouders en kinderen zijn emotioneel beschikbaar voor elkaar. Deze positieve resultaten bieden een mooie basis om verder te werken aan de gevonden uitdagingen in de interacties met anderen. Matig slechthorende peuters hebben meer moeite met het begrijpen van andermans intenties en binnen de interacties met anderen en met hun ouders wisselen ze minder sociale signalen uit. Interactief voorlezen is een mogelijkheid gebleken om de interacties van kinderen met gehoorverlies en hun ouders te verrijken. Meer onderzoek naar evidence-based interventies om de ontwikkeling van matig slechthorende kinderen te stimuleren is noodzakelijk. Dit proefschrift heeft bijgedragen aan de inzichten rondom de ontwikkeling van matig slechthorende peuters en heeft tevens nieuwe vragen opgeworpen.

REFERENTIES

- Ambrose, S. E., Walker, E. A., Unflat-Berry, L. M., Oleson, J. J., & Moeller, M. P. (2015). Quantity and quality of caregivers' linguistic input to 18-month and 3-year-old children who are hard of hearing. *Ear and Hearing*, 36, 485-595.
- Barker, D. H., Quittner, A. L., Fink, N. E., et al. (2009). Predicting behavior problems in deaf and hearing children: The influences of language, attention, and parent-child communication. *Development and Psychopathology*, 21(2), 373-392.
- Bus, A. G., Van Ijzendoorn, M. H., & Pellegrini, A. D. (1995). Joint book reading makes for success in learning to read: A meta-analysis on intergenerational transmission of literacy. *Review of Educational Research*, 65(1), 1-21.
- Cejas, I., Barker, D. H., Quittner, A. L., et al. (2014). Development of joint engagement in young deaf and hearing children: effects of chronological age and language skills. *J Speech, Language & Hearing Research*, 57(5), 1831-1841.
- Crníc, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: Relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development*, 14(2), 117-132.
- Emde, R. N. (2000). Next steps in emotional availability research. *Attachment & Human Development*, 2(2), 242-248.
- Hart, B., & Risley, T. R. (1995). *Meaningful differences in the everyday experience of young American children*: Paul H Brookes Publishing.
- Hintermair, M. (2000). Hearing impairment, social networks, and coping: The need for families with hearing-impaired children to relate to other parents and to hearing-impaired adults. *American Annals of the Deaf*, 145(1), 41-53.
- McCreery, R.W., Walker, E.A. (2017). *Pediatric Amplification: Enhancing Auditory Access*. Plural Publishing, San Diego, CA.
- Moeller, M. P., & Schick, B. (2006). Relations between maternal input and theory of mind understanding in deaf children. *Child Development*, 77(3), 751-766.
- Moeller, M. P., & Tomblin, J. B. (2015). An introduction to the outcomes of children with hearing loss study. *Ear and Hearing*, 36(0 1), 4S
- Mol, S. E., Bus, A. G., de Jong, M. T., & Smeets, D. J. H. (2008). Added value of dialogic parent-child book readings: A meta-analysis. *Early Education and Development*, 19(1), 7-26.
- Quittner, A. L., Cruz, I., Barker, D. H., et al. (2013). Effects of maternal sensitivity and cognitive and linguistic stimulation on cochlear implant users' language development over four years. *Journal of Pediatrics*, 162(2), 343-348 e343.
- Rieffe, C., Dirks, E., Vlerken, W., & Veiga, G. (2017). The empathic mind in children with communication impairments: The case of children who are Deaf or Hard of Hearing (DHH); children with an Autism Spectrum Disorder (ASD); and children with Specific Language Impairments (SLI). In V. Slaughter and M. de Rosnay (Eds.), *Theory of mind development in context*. New York: Routledge. ISBN: 978-1-138-81158-4.
- Zoutenbier, I., Versteegde, L., Sluijmers, J., Singer, I., & Gerrits, E. (2016). Prevalentie en incidentie van gehoorstoornissen bij kinderen. Rapport voor NVLF van Lectoraat Logopedie Hogeschool Utrecht.

